

اخلاقیات دین داری و دانشجویان (مطالعه موردی دانشگاه خرم آباد)

پریسا حاتموند

(دانش آموخته ارشد جامعه شناسی - دانشگاه آزاد اسلامی واحد آشتیان)^{۴۱}

چکیده

سنجش دینداری همواره یکی از دغدغه‌های اساسی پژوهشگران مسائل اجتماعی، به ویژه جامعه شناسان دین بوده و بر همین اساس، تلاش و اهتمام فراوانی را نیز به خود اختصاص داده است. هیچ جامعه‌ای هرگز نمی‌تواند به هیچ بهانه‌ای اخلاق را نفی کند. گرچه جدایی دین از حکومت ممکن است، اما جدایی اخلاق از حکومت ممکن نیست. تحقیق حاضر پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه شناسی با عنوان بررسی مقایسه‌ای عوامل اجتماعی مرتبط با اخلاقیات دینداری بین دانشجویان دختر و پسر در دانشگاه خرم آباد می‌باشد. این پژوهش به روش کیفی انجام شده و روش جمع آوری اطلاعات، مصاحبه است. جامعه آماری، دانشجویان دانشگاه خرم آباد و حجم نمونه ۳۰ نفر می‌باشد. این تحقیق در سال تحصیلی ۹۰-۹۱ در دانشگاه لرستان انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بین طبقه اجتماعی و سبک زندگی یک فرد و میزان پایبندی فرد به اخلاق دینی رابطه معناداری وجود دارد. واژگان کلیدی: دینداری، طبقه اجتماعی و سبک زندگی

⁴¹ این مقاله برگرفته از رساله کارشناسی ارشد نگارنده با این عنوان است (۱۳۹۳ / استاد راهنما: دکتر سید محمود نجاتی حسینی)

مقدمه

هیچ انسانی جدا و منقطع از دیگران زاده نمی‌شود تا در گوشه‌ای خلوت و به دور از اجتماع زندگی نماید بلکه در میان دیگران به دنیا می‌آید، رشد می‌کند، از آنان تأثیر می‌پذیرد و به تناسب برداشتی که از محیط پیرامون خود دارد، شخصیتش شکل می‌گیرد. در یک کلام، در پرتو تعامل با اجتماع و محیط است که هویت مشخصی را به دست می‌آورد و گونه‌های دیگری از تشخیص را نفی و طرد می‌کند. از این رو است که برخی هویت را نوعی رابطه تعریف نموده‌اند؛ رابطه‌ای که نحوه تعامل او را با دیگران و اجتماع معلوم می‌کند. در نتیجه، هویت فرد عمدتاً معلول عوامل اجتماعی حاکم بر انسان است. جامعه، که برآیند جمعی افراد است، از همین قاعده پیروی می‌کند. هویت جمعی یک جمع، به عنوان یک روند حاکم، می‌تواند آئینه تمام نمای رفتارهای افراد آن اجتماع تلقی گردد. دورکیم معتقد است که دین در رابطه افراد با گروه و تطابق افراد با جامعه نقش مهمی دارد. از اینرو وی فونکسیون تازه‌ای برای دین قایل است و آن ایجاد سازگاری فرد با گروه و ارتباط آن با یکدیگر است. بنابراین در نظر دورکیم دین هسته مرکزی کنش اجتماعی و تعامل اجتماعی است اما وظیفه جامعه شناسی مطالعه جوهر دین نیست بلکه مطالعه رفتارهای دینی یا همان دینداری است. همان طور که می‌دانیم برخلاف مقوله دین که ثابت و تغییر ناپذیر است، دینداری یک مقوله اجتماعی است که به مرور زمان و متناسب با نحوه عمل مقتضیات زندگی دینداران تغییرپذیر است (محدثی، ۱۳۸۶ و سراج زاده، ۱۳۸۴).

آلن بیرو در تعریف دین می‌گوید: به طور کلی و با در نظر گرفتن تمامی انسانیت در همه زمان‌ها، می‌توان دین را همچون گرایش شدید انسانها به سوی وجود والای خداوند، یا نیروهای برین و یا احساس ساده وابستگی به آنان، به منظور تبیین علل وجودی خویش در جهان و باز یابی معنایی برای هستی، دانست. ماکس وبر و تلیچ نیز دین را به عنوان هر مجموعه مفروضی از پاسخ‌های محکم و منسجم به معماهای هستی بشر مانند تولد، ناخوشی یا مرگ که معنایی برای جهان و زندگی به وجود می‌آورند، تعریف می‌کنند (علیزاده، ۱۳۷۷).

دین به عنوان فرایندی که تمامی بخشهای زندگی بشر را به چالش می‌کشانند، در تأثیر متقابلی که در افکار بشریت دارد، به موجود مرد و زن نگاهی متفاوت دارد. سازمانهای دینی، روحانیت و کتب دینی در هر یک از ادیان، رویکردی متمایز کننده به زن دارند. به طور مثال زن از رسیدن به قدرت معنوی در کلیسا منع گشته است. یا در اسلام وظایف و ساختار متفاوتی برای زن در نظر گرفته است. هر فردی در جامعه دارای نوعی موضع گیری در قبال دین و اخلاقیات دینی است و این موضع گیری تعیین کننده بسیاری از رفتارهای فردی و اجتماعی می‌باشد. به نظر

می‌رسد که موضع گیری در برابر دین در میان زنان و مردان متفاوت است که در این تحقیق به این موضوع نیز پرداخته خواهد شد. از عوامل مؤثر بر اخلاق عمومی جامعه، دینداری و اعتقادات عمیق دینی است. به عبارت دیگر نوسان موازین اخلاقی در بین دینداران یکی از پدیده‌هایی است که در طبقات و دوره‌های مختلف به وجود می‌آید. جامعه ایران انقلاب بزرگی را به اسم دین و اسلام تجربه کرده و به شدت متأثر از فرایندهای دینی شدن در سطح سیاست و جامعه بوده است، اما اعتقاد درونی علی القاعده باید منشأ رفتار شود و در زبان و عمل نمود یابد که در این مرحله موانعی وجود دارد و متأسفانه عصری که ما در آن واقع شده‌ایم، محل تراکم این موانع است (رفیع پور، ۱۳۸۴).

ظرفیت انسان برای باور داشت تقریباً نامحدود است. همین گنجایش و گوناگونی و شگفتی حیرت انگیز باور داشت‌ها و بازتاب آن در جامعه و تاریخ بشری است که توجه و کنجکاوی بسیاری از نویسندگان از جمله جامعه شناسان را به موضوع دین برانگیخته است. جامعه شناسان معتقدند که ادیان در بنیادهای اعتقادی‌شان همسانند اما خصلت بی همتا و شگفت بسیاری از ادیان در بنیادهای اعتقادی و برخی خصلت‌های بی همتا و شگفت بسیاری از مذاهب با وجود همسانی، تفاوت‌های چشم گیری نیز دارند (مثل قورباغه پرستی). حتی اگر این نوع پرستش در هیچ جای دنیا وجود نداشته باشد باز بسیاری از باورداشت‌ها را میان جوامع بشری می‌یابیم که مانند همین قورباغه پرستی در چشم شگفانگیز و حتی باور نکردنی می‌نماید. یک جامعه‌شناس به جای شگفت زده شدن در برابر این گوناگونی باید این واقعیت را در نظر داشته باشد که چنین باورداشت‌ها و عملکردهایی، چرا باید وجود داشته باشد؟ می‌توان گفت که مضمون یا مسأله اصلی و کانونی جامعه شناسی دین این است که، چرا این باور داشت‌ها و عملکردها صورت‌های گوناگونی به خود می‌گیرند؟ جامعه‌شناسی دین به مسأله نقش و اهمیت دین به معنای عام در جامعه شناسی بشری و نیز به اهمیت باورداشت‌ها و عملکرد گروه‌ها و جوامع خاص می‌پردازد (همیلتون، ۱۳۸۹).

در این مقاله سعی می‌شود که رابطه بین عوامل اجتماعی و اخلاقیات دینداری بررسی شود. دو عامل طبقه اجتماعی و سبک زندگی به عنوان نمونه‌ای از عوامل اجتماعی و رابطه این دو عامل با اخلاقیات دینداری در بین دانشجویان بررسی می‌شود، همچنین تحقیق خواهد شد که آیا بین دانشجویان دختر و پسر از نظر میزان پایبندی به اخلاقیات دینی تفاوتی وجود دارد یا نه.

ابعاد اجتماعی دینداری

از منظر جامعه شناسی دین، چهار بُعد مهم دین داری اجتماعی عبارتند از: باورهای دینی، مناسک دینی، اخلاق دینی، دانش دینی و تجربه دینی.

باورهای دینی

باورهای دینی، آن دسته باورهایی هستند که انتظار می‌رود پیروان آن دین، به آنها اعتقاد داشته باشند سراج زاده (۱۳۸۳). به طور مثال در مورد دین اسلام، "اصول دین" را می‌توان نام برد و شاخص‌های متعددی برای این بعد انتخاب کرده که شامل: اعتقاد به: مرگ، بهشت و جهنم، اتوپیا و مدینه فاضله، زندگی پس از مرگ، قیامت، شیطان، فرشتگان، ائمه و پیامبران، آخرالزمان، موعودگرایی و منجی گرایی، نماز و روزه، حلال و حرام، محرم و نا محرم، خمس و زکات، حجاب، کتاب‌های مقدس، اعتقاد به نذری دادن، صدقه دادن، فطریه دادن، اصول دین، فروع دین می‌باشد.

مناسک دینی

مناسک دینی به اعمال دینی اطلاق می‌شود که در چارچوب زندگی دینی نظیر خواندن نمازهای روزانه و روزه گرفتن صورت می‌گیرند (کوزو و لوئیس، ۱۳۸۴). شاخص‌های مورد بررسی در این بعد شامل: به مسجد رفتن، شرکت در مراسم روضه خوانی، اعمال حج، شرکت در نماز جمعه و جماعت، شرکت در هیئت‌های مذهبی، رفتن به امامزاده‌ها، شرکت در مجالس سخنرانی مذهبی، شرکت در مجالس قرآن خوانی می‌باشد.

اخلاق دینی

اخلاق دینی به چگونگی رفتارها، صفات و هنجارهای حاکم بر جامعه، مبتنی بر دیدگاه دینی، که دین و گزاره‌های آن را اصلی‌ترین مرجع برای تنظیم اصول و قواعد رفتاری و اخلاقی دانسته، گویند. شاخص‌های مورد بررسی در این بُعد شامل: صداقت، احترام به دیگران، فروتنی، احترام به والدین، عفت و پاکدامنی، ایثار، فداکاری، عفو، دوری از: بخل، حسد، خیانت، ریا و کینه است (نوری، ۱۳۷۶).

دانش دینی

دانش دینی به معنای آگاهی و علم درباره اصول و چارچوب اصلی هر دین است. در حقیقت اطلاعات و دانش اساسی در مورد اصول عقاید دینی و کتب مقدس است که انتظار می‌رود پیروان آنها را بدانند. شاخص‌های مورد بررسی در این قسمت شامل: آگاهی درباره: نمازهای یومیه، نمازهای واجب و مستحب، اصول دین، فروع دین، زندگینامه ائمه، سوره و آیات قرآنی، ادیان، احکام دینی، احکام روزه، احکام حج، فتوای عالم‌ان دینی می‌باشند (شجاعی زند، ۱۳۸۰).

تجربه دینی

تجربه دینی، آن دسته از عواطف دینی است که در تصورات، احساسات و عواطف مربوط به برقراری رابطه با وجودی همچون خداوند که واقعیت غایی یا اقتدار متعالی است، ظاهر می‌شود. در این پژوهش اخلاق دینی؛ ارتباط اخلاق و دین با یکدیگر، بررسی می‌شود (سراج زاد، ۱۳۸۴).

برخی مفاهیم پایه

سبک زندگی و طبقه اجتماعی دو مفهوم پایه در این مقاله هستند.

سبک زندگی

در فرهنگ لغت، سبک معانی متعددی دارد. در هنر به طرز بیان اندیشه هنرآفرین (سبک)، styl گفته می‌شود. سبک کل واحدی است که از اندیشه هنرآفرین و تصاویری که او برای بیان اندیشه خود از مواد، حسی می‌سازد، پدید می‌آید (ج ۹ آریان پور). واژه سبک زندگی، روش‌های متفاوت زندگی را نشان می‌دهد. این اصطلاح همچنین می‌تواند مقایسه (شیوه‌های زندگی) کشف شده در میان گروه‌های متفاوت را در جامعه نشان دهد. اصطلاح سبک زندگی به معنای (طرز زندگی) نیز مفهوم سازی شده است. (طرز زندگی) معمولاً از طریق ارزشها و (روش مصرف) شناخته می‌شود که ناشی از تمایز فزاینده جوامع سرمایه داری پیشرفته است (زین العابدین، ۱۳۸۶).

طبقه اجتماعی

اصطلاح طبقه به معنای عام و نوعی‌اش با اصطلاح مقوله مترادف است. با وجود کاربرد فراوان به همین معنا در علوم اجتماعی، اصطلاح مذکور اندک اندک با اصطلاح قشربندی نزدیکی بیشتری پیدا کرده است. همین نزدیکی معنایی با اصطلاح قشربندی سبب شده است که اصطلاح طبقه مسامحتاً به معنای مجموعه افراد یا خانواده‌هایی به کار رود که در محدوده یک جامعه یا اجتماع معین از لحاظ میزان قدرت- درآمد - ثروت یا حیثیت و یا ترکیب آزادانه‌ای از این عناصر، به نسبت در ردیف یکدیگرند. به معنای دقیق‌تر طبقه به مجموعه کسانی اطلاق می‌شود که در پیوستاری اقتصادی دارای موقعیت مشترکی هستند، گرچه مقصود از این پیوستار در مواردی ثروت و درآمد است و در موارد دیگر مشاغل و حرفه‌ها، اما به معنای مارکسیستی کلمه، مقصود از آن شکل‌های بنیادی مناسبات افراد با شیوه‌های مادی تولید است. یعنی طبقه به کسانی که وسایل تولید مادی را در اختیار دارند یا محروم از آن وسایلند اطلاق می‌شود. مارشال در این زمینه می‌گوید که ناسازگاری جایگاه‌های مختلف فرد در جوامع پیچیده افزایش یافته است.

امروزه دلیل توجه به مطالعه منزلت اجتماعی به عنوان امری چند بعدی، از همین روست (تامسون و دیگران، ۱۳۸۱).

مبانی روشی

مبانی روشی این مقاله مشتمل است بر: اهداف، فرضیات، نمونه گیری غیر احتمالی.

هدف

شناخت عوامل اجتماعی مرتبط با اخلاقیات دینداری در بین دانشجویان دختر و پسر بر حسب دو عامل مهم طبقه اجتماعی و سبک زندگی است.

فرضیه

مهم ترین فرضیه ما این است که: در بین عوامل اجتماعی مرتبط با اخلاقیات دینداری در بین دانشجویان، طبقه اجتماعی و سبک زندگی بیش ترین تاثیر را دارند. روش نمونه گیری در این تحقیق نمونه گیری نظری است که در مورد آن توضیح داده خواهد شد. روش تحقیق این پژوهش، روش تحقیق کیفی است. تحقیق کیفی عبارت است از هر نوع تحقیقی که یافته‌هایی را به دست می‌دهد که با شیوه‌هایی غیر از روش‌های آماری یا هر گونه کمی کردن کسب شده‌اند. شیوه مذکور ممکن است درباره زندگی افراد، شرح حال‌ها، رفتارها و همچنین درباره کار کردن سازمانی، جنبش‌های اجتماعی یا روابط بین الملل معطوف باشد. روش تحقیق در این شیوه تحلیل غیر ریاضی است که به یافته‌هایی منجر می‌شود که از داده‌های گردآوری شده به فنون مختلف؛ استنباط شده باشند. این فنون شامل؛ مصاحبه، مشاهده، اسناد کتاب‌ها و نوار ویدئو و حتی داده‌هایی که به منظور دیگری کمی شده‌اند مثل سر شماری‌ها است. تحلیل و تعبیر و تفسیر برای رسیدن به یافته‌ها یا نظریه‌ها به کار می‌رود. این روش‌ها شامل شیوه‌های مفهوم پردازی از داده‌ها است (استراوس؛ ۱۳۸۵).

جمع آوری داده‌ها

در این تحقیق از ابزار مصاحبه استفاده شده است. تردیدی که نسبت به مصاحبه وجود دارد تا حدودی ناشی از مصنوعی بودن موقعیت مصاحبه است، به این دلیل که مصاحبه شونده طی مصاحبه از تمامی روابط روزمره اش منفک می‌شود و علاوه بر این، تعامل در مصاحبه استاندارد شده به هیچ وجه با تعاملات روزمره قابل مقایسه نیست. به خصوص مکرراً توصیه شده است که به هنگام مطالعه دیدگاه‌ها و ایستارها نسبت به موضوعاتی که تابو هستند از روش بحث گروهی

استفاده شود، چون موقعیت‌هایی که چنین مصاحبه‌هایی به وجود می‌آورند مناسب‌تر از موقعیت یک مصاحبه سازمان یافته است. مصاحبه‌های جمعی در قالب مصاحبه‌های گروهی، بحث‌های گروهی و گروه‌های متمرکز انجام می‌شوند. بر خلاف روایتی که در قالب تک‌گویی در مصاحبه روایی به وجود می‌آید، فرایند برساخت اجتماعی واقعیت، برای مثال، در روایت مشترک اعضای یک خانواده شکل می‌گیرد. با بسط حوزه گردآوری داده‌ها، تلاش شده است تا داده‌ها در بسترشان گردآوری شوند و موقعیت تعاملی‌ای به وجود آید که به زندگی روزمره نزدیک‌تر از مواجهه (غالباً اتفاقی) مصاحبه‌گر، مصاحبه‌شونده یا راوی باشد.

جامعه آماری

جامعه آماری مورد استفاده در این تحقیق، دانشجویان دانشگاه لرستان می‌باشند.

حجم نمونه

حجم نمونه‌ای که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است، ۳۰ نفر از دانشجویان دختر و پسر هستند. برای تفسیر داده‌ها می‌بایست از یکی از روش‌های کدگذاری استفاده شود که روش کدگذاری در این تحقیق کدگذاری موضوعی است.

کدگذاری موضوعی

این مرحله بر اساس روش اشتراوس (۱۹۰۳) انجام شد. برای مطالعات تطبیقی گروه‌های مطالعه‌ای که با استناد به پرسش تحقیق تشکیل شدند، کدگذاری انجام شد. موضوع تحقیق توزیع اجتماعی دیدگاه‌های مختلف نسبت به یک پدیده یا فرایند است. پیش فرض اصلی این است که در گروه‌ها یا جهان‌های اجتماعی گوناگون می‌توانند دیدگاه‌های متفاوتی داشته باشند. برای ارزیابی این پیش فرض و تدوین نظریه‌ای درباره نگاه و تجربه‌های خاص این گروه‌ها لازم است جزئیاتی از روش اشتراوس را به کار ببریم تا امکان مقایسه داده‌های تجربی افزایش یابد. نمونه‌گیری بر اساس گروه‌هایی انجام می‌شود که به نظر می‌رسد دیدگاه‌آنها بیشترین سود را برای تحلیل به همراه دارد. با نمونه‌گیری نظری از هر گروه موارد عینی برای مطالعه انتخاب می‌شود که تلاش دارد قیاس‌پذیری را از طریق تعریف موضوع تضمین کند و در عین حال به روی نگرش‌های مربوط به آنها باز بماند.

تحلیل یافته‌های تجربی

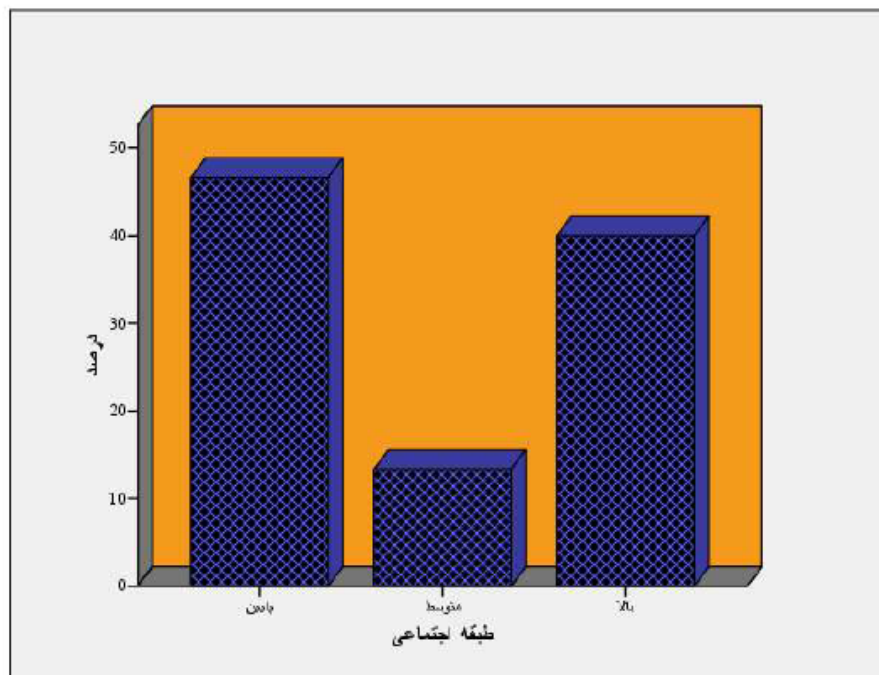
طبقه اجتماعی پاسخگویان

اطلاعات جمع آوری شده حاکی از آن است که ۴۶,۷ درصد از پاسخگویان دارای طبقه اجتماعی پایین، ۱۳,۳ درصد دارای طبقه اجتماعی متوسط و ۴۰,۰ درصد دارای طبقه اجتماعی بالا هستند.

جدول ۱- توزیع درصد فراوانی مربوط به طبقه اجتماعی پاسخگویان

شاخص‌های آماری		فراوانی	درصد	درصد تجمعی
طبقه اجتماعی	پایین	14	46.7	46.7
	متوسط	4	13.3	60.0
	بالا	12	40.0	100.0
	کل	30	100.0	

نمودار ۱- نمودار مربوط به طبقه اجتماعی پاسخگویان

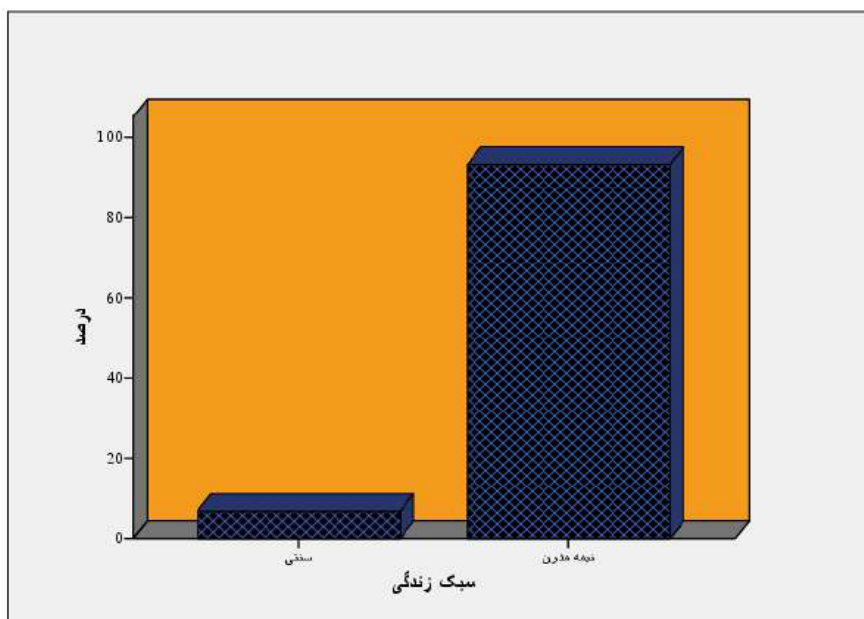
سبک زندگی پاسخگویان

اطلاعات جمع آوری شده حاکی از آن است که ۶,۷ درصد از پاسخگویان دارای سبک زندگی سنتی و ۹۳,۳ درصد دارای سبک زندگی نیمه مدرن می‌باشند.

جدول ۲- توزیع درصد فراوانی مربوط به سبک زندگی

شاخص های آماری		فراوانی	درصد	درصد تجمعی
سبک زندگی	ستی	2	6.7	6.7
	نیمه مدرن	28	93.3	100.0
	کل	30	100.0	

نمودار ۲- نمودار مربوط به سبک زندگی پاسخگویان

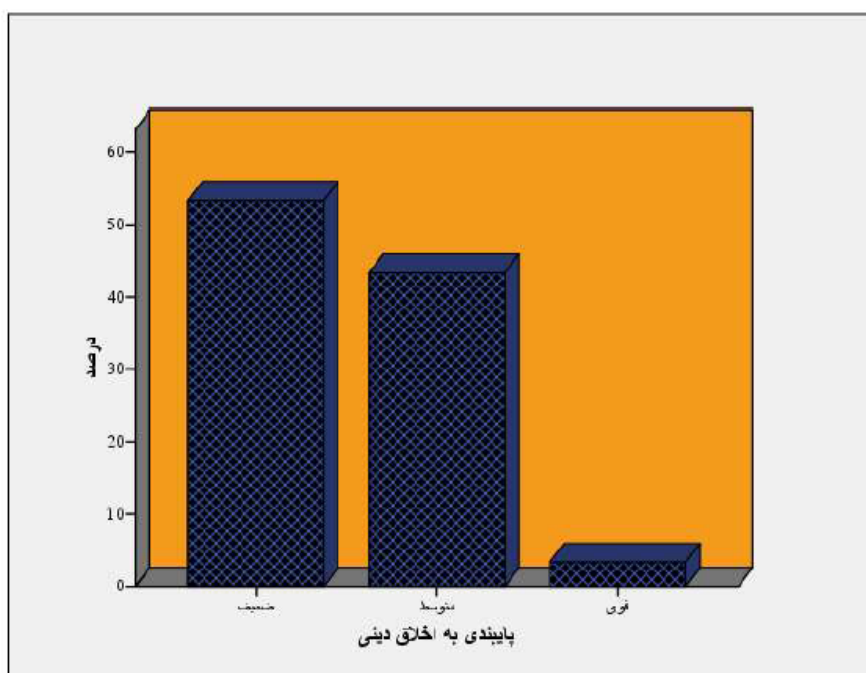
پایبندی به اخلاق

اطلاعات جمع آوری شده حاکی از آن است که ۵۳,۳ درصد از پاسخگویان میزان پایبندیشان به اخلاق دینی ضعیف، ۴۳,۳ درصد متوسط و ۳۰,۳ درصد قوی می باشد.

جدول ۳- توزیع درصد فراوانی مربوط به پابندی به اخلاق

شاخص‌های آماري		فراوانی	درصد	درصد تجمعی
پابندی به اخلاق	ضعیف	16	53.3	53.3
	متوسط	13	43.3	96.7
	قوی	1	3.3	100.0
	کل	30	100.0	

نمودار ۳- مربوط به پابندی به اخلاق دینی پاسخگویان

طبقه اجتماعی و سبک زندگی

بر اساس جدول فوق می‌توان گفت از ۳۰ نفر جامعه آماری این پژوهش ۲ نفر از طبقه اجتماعی پایین دارای سبک زندگی سنتی و ۱۲ نفر دارای سبک زندگی نیمه مدرن می‌باشند.

۴ نفر از طبقه اجتماعی متوسط دارای سبک زندگی نیمه مدرن می‌باشند.
۱۲ نفر از طبقه اجتماعی بالا دارای سبک زندگی نیمه مدرن می‌باشند.

جدول ۴- توزیع درصد فراوانی مربوط به طبقه اجتماعی و سبک زندگی

		سبک زندگی		کل
		سنتی	نیمه مدرن	
طبقه اجتماعی	پایین	2	12	14
	متوسط	0	4	4
	بالا	0	12	12
کل		2	28	30

جدول ۵- توزیع درصد فراوانی مربوط به طبقه اجتماعی، سبک زندگی و میزان پایبندی به اخلاق دینی

		میزان پایبندی به اخلاق دینی			کل
		ضعیف	متوسط	قوی	
طبقه اجتماعی	پایین	4	9	1	14
	متوسط	1	3	0	4
	بالا	11	1	0	12
کل		16	13	1	30

بر اساس جدل فوق می‌توان گفت از ۳۰ نفر جامعه آماری این پژوهش ۴ نفر از طبقه اجتماعی پایین میزان پایبندی‌شان به اخلاق دینی ضعیف، ۹ نفر متوسط و ۱ نفر قوی می‌باشد.

۱ نفر از طبقه اجتماعی متوسط میزان پایبندی‌شان به اخلاق دینی ضعیف و ۳ نفر متوسط می‌باشد.

۱۱ نفر از طبقه اجتماعی بالا میزان پایبندی‌شان به اخلاق دینی ضعیف و ۱ نفر متوسط می‌باشد.

مروری بر پژوهش‌های پیشین

از تحقیقات انجام شده مشهور در موضوع سنجش دینداری در خارج از ایران به چند مورد می‌توان اشاره کرد:

تحقیقی با عنوان تأثیر دانشگاه بر عقاید مذهبی مسلمانان دانشگاه شیکاگو صورت گرفته است. این تحقیق در صدد شناخت تأثیر دانشگاه بر باورهای دینی دانشجویان مسلمان بوده است. محقق از مدل گلارک و استارک جهت سنجش دینداری این دانشجویان استفاده نموده و نتایج این تحقیق حاکی از آن است که گرایش دینی در بین دانشجویان مسلمان هنوز درحد بالایی است. در مجموع یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که دانشجویان در دو بعد اعتقادی و عواطف دینداری نسبت به دو بعد مناسکی و پی‌آمدی دیندارترند (زیمل، ۱۳۸۷).

تحقیق دیگری در سال ۱۹۸۷ با عنوان ورود به دانشگاه و تغییر نگرش، که توسط کاویلتس انجام شده بود، منتشر شد. هدف تحقیق مذکور بررسی رابطه بین ورود به دانشگاه و تغییرات نگرش‌های دینی در مردان و زنان در دو حوزه خاص با نقش‌های جنسیتی و سنی و اعتقادات مذهبی بود. تحلیل مذکور مبتنی بر مطالعه درباره افرادی که در زمان تحقیق دانش‌آموز سال آخر دبیرستان بودند و بار دیگر با گذر زمان بیش از یک دهه مورد مطالعه قرار گرفته و نتایج کلی تحقیق نشان داد که افرادی که وارد دانشگاه می‌شوند اغلب پس از گذشت یک سال در حوزه‌هایی چون گرایش به مذهب و جشن‌های سنتی، تفاوت معنی داری با هم‌تایان غیر دانشگاهی خود پیدا کرده‌اند (عابدی، ۱۳۸۸).

در باب مطالعه سنجش دینداری در ایران مطالعاتی چند صورت گرفته است. با توجه به این که دینداری پدیده‌ای تک بعدی نیست، تحقیقات انجام گرفته در زمینه دینداری در ایران را با توجه ابعاد در نظر گرفته شده، می‌توان دسته بندی کرد. نکته دیگر این است که بعضی از این تحقیقات تنها به یک بعد از ابعاد دینداری پرداخته‌اند به این دلیل در تحقیق حاضر سعی کردیم تحقیقات انجام گرفته را بر اساس بعدی از دینداری که مورد توجه قرار داده‌اند تقسیم بندی کرده

و مورد بررسی قرار دهیم. در هر مورد با توجه به بعد مورد توجه در پژوهش، نظم تاریخی بیان شده است (کاظمی، ۱۳۸۸).

پرسش اصلی آن دسته از تحقیقاتی که در مقیاس مناسک دینداری (اعمال) انجام شده‌اند و بیشتر این بعد از ابعاد دینداری را مورد توجه قرار داده‌اند، این است: افراد چگونه و تا چه اندازه در مناسک دینی شرکت می‌کنند؟ مناسک دینی سؤال شده در این دسته از تحقیقات، شرکت در مجالس روضه خوانی، دعا، نماز جماعت، نماز جمعه، رفتن به حج، اماکن مذهبی، هیأت‌های مذهبی و... بعد مناسک جمعی است. اولین تحقیق در این مورد توسط قنبری در سال ۱۳۷۴ با عنوان شیوه‌های گرایش جوانان به فرهنگ نماز در استان چهارمحال بختیاری با عنوان «بررسی آگاهی‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی- فرهنگی در ایران» انجام شده است.

تحقیقی دیگر توسط محمدی در سال ۱۳۸۹ انجام شده است که جزء اولین تحقیق‌ها در این دسته است. بررسی نگرش دانشجویان نسبت به رفتارهای دینی توسط غیاثوند در سال ۱۳۸۱ به انجام رسیده است.

تحقیق بعدی توسط رجب‌زاده در سال ۱۳۸۲ با عنوان «رفتار فرهنگی ایرانیان» انجام شده است که در بُعد مناسک دینی جمعی است.

اما در بُعد مناسک دینی فردی تحقیقات انجام شده را در موارد زیر می‌توان بیان کرد. موارد اعتقادی بررسی شده در این مورد را می‌توان به این ترتیب بیان کرد: مواردی از قبیل؛ اعتقاد به خدا، اعتقاد به قرآن، اعتقاد به بهشت و جهنم، و در حالت کلی اعتقادات به اصول دین در این تحقیقات مورد بررسی قرار گرفته است. مثال‌هایی از قبیل؛ بررسی اعتقادات دینی و جهت‌گیری سکولاریستی و بنیادگرایی در بین جوانان دانشگاهی که توسط مرجانی در سال ۱۳۷۹ انجام گرفته شده، میزان رضایتمندی بررسی شده است. ساخت و هنجاریابی شهروندان و علل مؤثر بر آن توسط صفری شالی در سال ۱۳۸۲-۸۳ و مقیاس سنجش رشد اعتقادی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر تهران نیز توسط معنوی پور در سال ۱۳۸۴ انجام شده است.

آن دسته از تحقیقاتی که در بعد مقیاس‌های آگاهی دینی انجام گرفته است در سطح شناختی قرار می‌گیرد و بیانگر این مطلب هستند که فرد تا چه حد از مسائل دینی خود آگاه است و تا چه حد به مطالعه متون دینی می‌پردازد، میزان علاقه به مطالعه مباحث دینی و آگاه شدن از مسائل دینی و اولویت و عدم اولویت آن نسبت به سایر مباحث همچون مباحث علمی، هنری، تفریحی و سیاسی و... چگونه است. از جمله تحقیقاتی که به ابعاد دینداری می‌پردازند، می‌توان به تحقیق شیردل در سال ۱۳۸۰ با عنوان بررسی تأثیرات اجتماعی مدرسه بر آگاهی مذهبی دانش‌آموزان،

انجام شده است، اشاره نمود. مورد دیگر، بررسی میزان آگاهی دینی جوانان استان ایلام از احکام مذهبی است که توسط محمدزاده در سال ۱۳۸۰ انجام شده است.

با بررسی تحقیقاتی مانند بررسی گرایش‌های فرهنگی و نگرش‌های اجتماعی در ایران، بررسی رابطه دینداری و بزهکاری دانش آموزان دبیرستان‌های تهران (سراج زاده، ۱۳۸۴) ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، سنج‌های دینداری در ایران (کاظمی و فرجی، ۱۳۸۸) سنج‌های گرایش دینی دانشجویان روزانه دانشگاه تبریز و بررسی یادگیری اجتماعی در آن، بررسی نگرش فرهنگ دینی دانشجویان کارشناسی روزانه تبریز و برخی عوامل مرتبط بر آن، سنج‌های دینداری با بررسی دینداری کاربران اینترنت، می‌توان دریافت که در سنجش دینداری باید به ابعاد دیگر دینداری نیز توجه کرد چرا که دین یک پدیده تک بعدی نیست و سؤالی که در این گونه تحقیقات ایجاد می‌شود این است که آیا صرفاً کسی را که اصول اعتقادی دین و دینداری را قبول دارد، می‌توان دین‌دار به حساب آورد؟ آیا کسی که فقط به ارزش‌های دینی توجه دارد بیشتر دین‌دار است؟ کسی که آگاهی دینی بالایی دارد و از ابعاد دیگر دینداری غافل است را باید دین‌دارتر به حساب آورد؟ به همین خاطر است که باید در سنجش دینداری تا حد امکان سعی کرد که همه ابعاد دینداری را مورد توجه قرار داد. دین پژوهانی در تحقیقات دین سنجی به هدف خود که همان سنجش دینداری است نزدیک‌ترند که در بررسی‌ها و تحقیقات دین سنجی همه ابعاد دینداری را لحاظ کنند. البته در میان همه پژوهشگران دین اتفاق نظر واحدی در مورد ابعاد دینداری وجود ندارد از این رو دین پژوهان تا حد ممکن باید ابعادی از دینداری را در تحقیق لحاظ کنند که بیشترین جنبه‌های دینداری را در بر بگیرد. بر همین اساس است که محققان امروزه در انجام تحقیقات خود در زمینه سنجش دینداری سعی در گنجاندن مقیاس‌های چند بعدی در تحقیقات خود را دارند. زیرا برای سنجش دینداری و برای دست یافتن به تحقیقی نسبتاً جامع و دارای پایایی و اعتبار باید همه ابعاد دینداری را در تحقیق جای داد چرا که دینداری پدیده‌ای چند بعدی است در انجام تحقیقات باید در حد امکان ابعاد بیشتری از دینداری را مورد سنجش قرار داد (میرسندی، ۱۳۸۳).

بحث و نتیجه

پژوهش حاضر بر این فرض بنیاد شده است که میزان پابندی به اخلاق دینی رابطه مستقیمی با طبقه اجتماعی و سبک زندگی افراد دارد. با توجه به بررسی‌های این پژوهش می‌توان گفت که فرضیه‌های عنوان شده درست می‌باشد.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بین طبقه اجتماعی و سبک زندگی یک فرد و میزان پایبندی او به اخلاق دینی رابطه معناداری وجود دارد. این تفاوت حاکی از این مطلب است که میزان پایبندی به اخلاق دینی در بین دانشجویان در سطح پایینی قرار دارد.

بین فاکتورهایی از جمله میزان تحصیلات، میزان درآمد، محل سکونت، تعداد افراد خانواده، شغل، مصارف فرهنگی، مسافرت، معاشرت، خرید کردن، گذراندن اوقات فراغت و میزان پایبندی به اخلاق دینی رابطه وجود دارد و با تغییر این فاکتورها، میزان دینداری افراد نیز تغییر خواهد کرد. همچنین بین میزان دینداری دانشجویان و جنسیت آنها رابطه معناداری وجود دارد.

با بررسی علمی و روشی درست و مناسب برای مسائل مشکلات جامعه می‌توان راه حل‌هایی اساسی و درست و منطقی ارائه داد. دینداری دانشجویان و پایبندی آنها به اصول و ارزش‌های دینی در جامعه ما از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، بر همین اساس با پژوهش‌های علمی و دقیق در باره دین و دینداری جوانان به خصوص دانشجویان می‌توان موانع و آفات دینداری آنها را ریشه‌یابی کرد و راه حل‌های درست و اساسی ارائه نمود. بنابراین پیشنهاد می‌شود درباره آفات یا موانع دینداری دانشجویان یا عوامل باز دارنده‌ای که دانشجویان را از دینداری دور می‌کند تحقیقاتی انجام شود.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مؤلفه‌هایی مانند اشتغال، درآمد، تحصیلات و ... می‌تواند در میزان دینداری دانشجویان تأثیر داشته باشد بنابراین مسئولان کشوری می‌توانند مؤلفه‌های گفته شده را مورد بررسی و کاوش قرار دهند و یا حتی از پژوهش‌های دانشجویی همانند پژوهش حاضر استفاده نمایند و سعی کنند موارد مؤثر در میزان دینداری دانشجویان را تقویت کنند و موانع را برطرف نمایند. مؤلفه‌هایی که به عنوان عوامل بازدارنده معرفی شده‌اند همگی عوامل اجتماعی هستند که در تمام جوامع وجود دارند؛ گاهی به صورت مثبت و گاهی منفی، اگر بتوان سطح زندگی عامه مردم را ارتقا داد بسیاری از مشکلات اجتماعی و فردی آنان حل خواهد شد و در نتیجه با آرامش بیشتری به بخش معنویات می‌پردازند.

منابع

- ❖ تامسون و دیگران (۱۳۸۱). دین و ساختار اجتماعی، ترجمه بهرامپور و حسن محدثی، تهران: نشر کویر.
- ❖ سراج زاده، سید حسن (۱۳۸۳). چالش‌های دین و مدرنیته، تهران: طرح نو.
- ❖ شجاعی زند، علی رضا (۱۳۸۸). دین، جامعه، عرفی شدن. جستاری در جامعه‌شناسی دین، نشر مرکز.
- ❖ زین العابدین (۱۳۸۶). عوامل اجتماعی مرتبط با دینداری دانشجویان، پایان‌نامه.
- ❖ کاظمی، عباس و مهدی فرجی (۱۳۸۸). سنجش‌های دینداری در ایران، انتشارات جامعه و فرهنگ.
- ❖ کوزر، لیویث (۱۳۸۶). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- ❖ محمدی، محمد علی (۱۳۸۹). سنت و مدرنیته در ایران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ❖ میرسندسی، محمد (۱۳۸۳). مطالعه میزان و انواع دینداری، پایان‌نامه دکترای جامعه‌شناسی.
- ❖ زیمل، گئورگ (۱۳۸۷). مقالاتی درباره دین، ترجمه شهناز مسمی پرست.
- ❖ نوری، ابولقاسم (۱۳۷۶). نگرش دینی دانشجویان دانشگاه اصفهان، پایان‌نامه.

